

Original Research

Civil Liability Of Arbitrators In online Arbitration Reza Shahidi Sadeghi ^{1*}

1 PhD student in private law, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Article ID: ahrar-45878

Received:

May 1, 2023

Accepted:

July 2, 2023

Available online:

September 22, 2023

Keywords:

Arbitration
Virtual space
Virtual arbitration
Civil liability
Arbitrator's civil liability

Main Subjects:

Civilliability law

Abstract

Arbitration is one of the most common methods of peaceful dispute resolution in domestic and international disputes outside of state courts. In the present era, international commercial arbitration has become more important among merchants due to its faster resolution and cost savings for both parties, and therefore, access to new communication technologies by the global community has led to the emergence of arbitration in the virtual world and become a matter of concern. Therefore, arbitrators accept certain duties under the arbitration agreement between the parties, which, if not fulfilled, may result in civil liability for breach of contract and consequently, cause material and moral damages and establish causation. In general, the legal system of customary law has accepted immunity (exemption) from liability for international arbitrators, and in written legal systems and the arbitration system of Iran, the principle of civil liability of arbitrators has been accepted. The question that arises in the mind of the writer is what effects and provisions are applicable to the civil liability of arbitrators in virtual arbitration? In response, it should be said that due to the lack of independent, explicit, comprehensive, and coherent laws and regulations on the civil liability of arbitrators in virtual space in domestic and international areas and the fact that virtual arbitration is essentially similar to traditional arbitration, and only differ in formalities and procedures governing the process, it seems that the issue of civil liability of arbitrators in traditional and virtual arbitration does not have much difference in terms of effects and provisions.

*Corresponding Author: Reza Shahidi Sadeghi

Address: PhD student in private law, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Email: rezashahidisadeghi@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

With the expansion of trade in the international arena, arbitration has been developed as a method of peaceful settlement of international commercial disputes, and in the current era, it is considered a desirable method to resolve international disputes. However, by examining the process of international arbitrations and the decisions issued by these authorities, it can be seen that some arbitration organizations commit violations in the performance of arbitration duties and as a result, damage to the parties of the arbitration agreement. Therefore, the emergence and increase of such challenges in the international arbitration process has caused organizations and institutions such as the International Bar Association to put detailed plans in their agenda in order to prepare and compile the guidelines and code of conduct for arbitrators. In addition to arbitration institutions and organizations, arbitrators are also required to declare their impartiality and independence as well as the lack of common interests with each of the parties to the dispute at the time of accepting the arbitration position.

2. Theoretical Framework

Based on this, the first question is whether the arbitrator in virtual arbitration has civil liability in case of damage to the parties. The first hypothesis is that in different legal systems regarding civil liability, the principle of civil liability of judges is absolutely (both virtual and non-virtual) considered and specified by the legislator. The second question is whether the rules and regulations of civil liability governing traditional arbitration can be extended and generalized to virtual arbitration as well, or whether special and independent rules and regulations have been formulated and enacted for virtual arbitration that must be implemented? In order to state the second hypothesis, it should be stated that so far no clear and independent laws have been established in the field of civil liability of referees in cyberspace and it seems that we have no choice but to generalize the current regulations in order to prove and realize the civil liability of referees until the adoption of appropriate laws. Don't have virtual arbitrations over traditional arbitrations

3. Methodology

This research work has been done through descriptive-analytical method. According to the above explanations, arbitration is one of the most common dispute resolution methods in domestic and international claims.

4. Results & Discussion

Commercial arbitration is one of the most common methods of dispute resolution in domestic and international lawsuits outside the courts. In today's era, due to the increasing developments of new technologies, including virtual technology, we are faced with many developments that take place in different areas, dimensions and aspects, among which the most important of these developments in the world of law is the discussion of "civil responsibility of judges in virtual space". . The legal system of common law countries such as the United States of America and the United Kingdom has accepted the "principle of immunity or exemption from responsibility" for the arbitrator, on the other hand, in the legal system of written law such as France and Switzerland, as well as the arbitration system of Iran, "the principle The responsibility of the referee has been accepted. Due to the gap in legal texts and the lack of regulations in valid international laws and conventions, such as the UNCITRAL Model Arbitration Law of 1985 and its amendment in 2006, the UNCITRAL Arbitration Rules of 1976, and the International Chamber of Commerce Arbitration Rules of 2017 regarding the responsibility of the arbitrator in cyberspace, and on the one hand, considering that Virtual arbitration and traditional arbitration are almost identical, especially in terms of their content,

the effects and rulings are almost the same, the responsibility of the arbitrator in virtual arbitration is the same as in traditional arbitration.

5. Conclusions & Suggestions

In our opinion, the basis of fault as a necessary element in the realization of civil liability does not seem suitable, and the more favorable criterion is the criterion of civil liability contained in the Iranian Civil Law, which is the verification of the "relationship of attribution and citation". Therefore, it seems that the turning point of view of civil responsibility of legal systems from the criterion of ascertaining fault to the criterion of ascertaining the relationship of citation and attribution in recent years, even in arbitrations heard in virtual space, despite its distinctive and new features and requirements compared to the face-to-face space, With the acceptance of more international merchants and businessmen, the party will face trade disputes. According to the standards of Iran's legal system and the provisions of the UNCITRAL Model Arbitration Law of 1985, amended in 2006, as well as the UNCITRAL Arbitration Rules of 1975-1976, the principle is "the responsibility of the arbitrators", and therefore the violation or failure to perform the contractual duties correctly and on time by the arbitrators can lead to civil liability for them. and we must know that civil liability can also be realized in virtual arbitration; In this way, if the arbitrator commits violations in the virtual space, he is subject to the guarantee of civil enforcement and is required to compensate the damages caused to the parties of the virtual arbitration agreement.

مسئولیت مدنی داوران در داوری فضای مجازی

رضا شهیدی صادقی^{*۱}

۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

کد مقاله: ahrar-45878	
چکیده	تاریخ دریافت: ۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۲
داوری از جمله متداول‌ترین روش‌های حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلاف در دعاوی داخلی و بین‌المللی در خارج از دادگاه‌های دولتی است. در عصر حاضر مقوله داوری تجاری بین‌المللی در میان بازرگانان به جهت سرعت رسیدگی افزون‌تر و صرفه‌جویی در هزینه‌های متحمل به طرفین به‌منظور فیصله اختلافات، اهمیت مضاعفی پیدا کرده و لذا دسترسی جوامع جهانی به فناوری‌های نوین ارتباطی موجب گردیده که مقوله داوری در فضای جهان‌شمول مجازی مطرح گردیده و موضوعیت یابد. لذا داور یا داوران وظایفی را به‌موجب موافقت‌نامه داوری منعقد شده میان طرفین می‌پذیرند که در صورت عدم ایفای تعهدات و وظایف قراردادی مزبور و در نتیجه، ورود خسارت اعم مادی و معنوی و احراز رابطه سببیت، موجبات مسئولیت مدنی برای مشارالیه‌هم فراهم می‌گردد. به‌طور کلی نظام حقوقی حقوق عرفی علی‌الاصول برای داوران بین‌المللی اصل مصونیت (معافیت) از مسئولیت را پذیرفته و در نظام‌های حقوقی حقوق نوشته و نظام داوری کشور ایران، اصل مسئولیت مدنی داوران قبول شده است. حال پرسشی که به ذهن نگارنده متبادر می‌شود این است که چه آثار و احکامی بر مسئولیت مدنی داور در داوری‌های مجازی مترتب است؟ در پاسخ باید گفت که به علت عدم تصویب قوانین و مقررات مستقل، صریح، جامع و منسجم در خصوص مسئولیت مدنی داور در فضای مجازی در حوزه‌های داخلی و بین‌المللی و ذکر این نکته که داوری مجازی با داوری سنتی از لحاظ ماهوی واجد آثار یکسان می‌باشند و صرفاً در مسائل شکلی و تشریفات حاکم بر روند رسیدگی از یکدیگر متمایز می‌شوند، به نظر می‌رسد که مقوله مسئولیت مدنی داور در داوری‌های سنتی و مجازی از حیث آثار و احکام، تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته باشند.	تاریخ پذیرش: ۱۱ تیر ۱۴۰۲
	تاریخ انتشار: ۳۱ شهریور ۱۴۰۲
	کلیدواژه‌ها: داوری- فضای مجازی- داوری مجازی- مسئولیت مدنی- مسئولیت مدنی داور
	موضوعی: مسئولیت مدنی

^{*}نویسنده مسئول: رضا شهیدی صادقی

آدرس: دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

ایمیل: rezashahidisadeghi@gmail.com

۱- مقدمه

با گسترش تجارت در عرصه بین‌المللی، داوری به‌عنوان یک شیوه حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات تجاری بین‌المللی توسعه یافته و در عصر کنونی یک شیوه مطلوب در فیصله اختلافات بین‌المللی محسوب می‌شود. اما با بررسی روند داوری‌های بین‌المللی و آرای صادره از این مراجع، مشاهده می‌شود که برخی از سازمان‌های داوری اقدام به تخلف در انجام وظایف داوری و در نتیجه، ورود خسارت به طرفین موافقت‌نامه داوری می‌نمایند. از این‌رو بروز و افزایش این قبیل چالش‌ها در روند داوری بین‌المللی موجب شده تا سازمان‌ها و نهادهایی همچون کانون و کلا بین‌المللی در راستای تهیه و تدوین دستورالعمل و آیین رفتاری داوران، برنامه‌ریزی‌های دقیقی را در دستور کار خود قرار دهد. علاوه بر نهادها و سازمان‌های داوری، داوران نیز را ملزم شده‌اند که در زمان پذیرش سمت داوری، مراتب بی‌طرفی و استقلال خود و نیز فقدان منافع مشترک با هر یک از طرفین اختلاف را اعلام نمایند. افزایش طرح دعاوی مسئولیت مدنی علیه داوران، لزوم بررسی چالش‌های ناشی از مسئولیت مدنی سازمان‌های عهده‌دار داوری را بیش‌ازپیش مورد تأکید قرار می‌دهد؛ سازمان‌های داوری که امروزه اعتبار واقعی خود را در عنایت به این موضوع یافته‌اند تا به این طریق مشخص گردد که کدام یک از سازمان‌های مذکور، واجد صلاحیت کافی برای تصدی امر داوری هستند به‌طور معمول در انتخاب داوران توسط طرفین موافقت‌نامه داوری، دو معیار اصلی قابلیت اعتماد و تخصص داوران در حوزه مورد نظر طرفین، ملاک عمل قرار می‌گیرد. اما گاهی مواقع ممکن است که در جریان رسیدگی، اعتماد اولیه طرفین نسبت به صلاحیت داوران سلب گردیده و یا داور با بی‌احتیاطی و یا سوءنیت، وظایف خود را طبق موافقت‌نامه داوری اجرا ننماید. در برخی از این موارد، طبق مقررات نظام‌های داخلی و مقررات مؤسسات داوری، طرفین می‌توانند داور را پیش از صدور رأی از سمت خود عزل کرده و اگر رسیدگی به صدور رأی منجر شده باشد، رأی صادره را ابطال کنند. از سویی، اگر رسیدگی داور منجر به ورود خسارات مادی، معنوی و یا حتی بدنی به یک طرف شود، طرف مزبور می‌تواند علیه داور یا هیات داوران دعاوی مسئولیت مدنی طرح کند و از این حیث تفاوتی میان اینکه داوری به صورت حضوری برگزار گردیده و یا از طریق فضای جهان‌شمول مجازی نمی‌توان قائل شد. لازم به ذکر است که این کار پژوهشی از طریق روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. با عنایت به توضیحات فوق، داوری از جمله متداول‌ترین روش‌های حل‌وفصل اختلاف در دعاوی داخلی و بین‌المللی می‌باشد؛ بر این اساس در عصر حاضر با رشد و گسترش و تحولات فزاینده فناوری‌های نوین از جمله فناوری فضای مجازی، ما با پیشرفت‌های کمی و کیفی متعددی مواجهیم که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، مبحث مسئولیت مدنی داوران در فضای مجازی است. بر این اساس، پرسش اول آن است که آیا داور در داوری مجازی در صورت ورود خسارت به طرفین دارای مسئولیت مدنی است؟ فرضیه اول آن است که در نظام‌های حقوقی مختلف در خصوص مسئولیت مدنی، اصل مسئولیت مدنی داوران به‌طور مطلق (اعم از مجازی و غیر مجازی) مورد توجه و تصریح قانون‌گذار قرار گرفته است. پرسش دوم آن است که آیا قوانین و مقررات مسئولیت مدنی حاکم بر داوری سنتی، قابل تسری و تعمیم به داوری مجازی نیز می‌باشد و یا اینکه قوانین و مقررات خاص و مستقلی برای داوری مجازی تدوین و وضع شده است که باید اجرا گردد؟ در مقام بیان فرضیه دوم باید اظهار داشت که تاکنون قوانین صریح و مستقلی در حوزه مسئولیت مدنی داور در فضای مجازی وضع نشده و به نظر می‌رسد که ما برای اثبات و تحقق مسئولیت مدنی داور تا زمان تصویب قوانین مناسب، چاره‌ای جز تعمیم مقررات موضوعه فعلی حاکم بر داوری‌های سنتی به داوری‌های مجازی نداشته باشیم.

۲- پیشینه

به منظور نگارش این پژوهش در بادی امر چندین اثر پژوهشی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت و در مجموع باید گفت که پژوهش‌های مذکور عمدتاً موضوعات مسئولیت مدنی داوران در داوری سنتی و مسئولیت مدنی در فضای مجازی و یا مطلق مسئولیت‌های داوران در فضای مجازی را مورد بحث قرار داده‌اند، اما موضوع پژوهش حاضر یعنی «مسئولیت مدنی داور در فضای مجازی»، فارغ از اینکه یک موضوع کاملاً تخصصی بوده و صرفاً مسئولیت مدنی داور در فضای مجازی را مورد بررسی قرار می‌دهد، بلکه در حوزه داوری بین‌المللی کاملاً کاربردی بوده و از جمله موضوعات بدیع و جدید حقوقی نیز به شمار می‌رود که طبق بررسی در محیط‌های کاوش اینترنتی و نظایر آن، این کار پژوهشی تکراری نبوده و مشابهی ندارد.

۱. مافی، همایون، مفهوم و قلمرو مسئولیت مدنی داوران، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، دوره ۱۷، شماره ۶۷، پاییز ۱۳۹۳

۲. ملکوتی، رسول، مسئولیت مدنی در فضای سایبر، انتشارات مجد، چاپ اول، سال ۱۳۹۵

۳. عینی، سجاده، مسئولیت داور در داوری سایبری در قوانین ایران و قانون نمونه آنستیرال، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گرایش: حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، سال ۱۳۹۶

۳- مفهوم مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی از نظر اصطلاح حقوقی به معنای الزام شخص زیان‌زننده یا به تعبیری وارد کننده ضرر به شخص آسیب‌دیده یا زیان‌دیده به جبران خسارت است و هنگامی موضوعیت می‌یابد که شخصی با ارتکاب فعل زیان‌بار (اصطلاح خاص نظام حقوقی آلمان) یا تقصیر (اصطلاح خاص عمده نظام‌های حقوقی جهان از جمله نظام‌های حقوقی انگلستان و فرانسه)، موجبات ضرر و خسارت شخص دیگری را فراهم آورده باشد که طبعاً، عقلاً و قانوناً میزان جبران خسارت بایستی ضمن بررسی اوضاع و احوال مربوطه، متناسب با میزان و حجم زیان وارده به شخص یا اشخاص زیان‌دیده باشد. از جمله آثار مسئولیت مدنی، اعاده وضع به حالت سابق می‌باشد؛ طبق مقررات قانون مدنی ایران ۱۳۱۳، قانون مسئولیت مدنی ایران مصوب سال ۱۳۳۹ و سایر قوانین مربوطه، در مورد امور مادی، جبران خسارت از طریق پرداخت مبلغ مشخصی وجه نقد (پول) بوده و در خسارت‌های غیر مادی و ضرر به آبرو و حیثیت و اعتبار شخص نیز، الزام به عذرخواهی از سوی شخص وارد کننده زیان تا از طریق آن اعتبار و حیثیت از دست رفته شخص زیان‌دیده اعاده شود. ضمناً باید افزود که ضرر به دو طریق کاهش در اموال و دارایی دیگران و همچنین جلوگیری از افزایش اموال و دارایی دیگران (عدم النفع یا تفویض منفعت) قابلیت تحقق دارد.

۴- مسئولیت مدنی داور در داوری سنتی

طبعاً همان‌طور که قضات دادگاه‌های دولتی در راستای اجرای وظایف قانونی و قضایی مخصوص خود مکلف‌اند که تکالیف خود را بدون هرگونه تقصیر و با اعمال و به‌کارگیری کامل تخصص و مهارت خود در حوزه مربوطه اجرا نمایند تا احیاناً خسارتی به طرفین اختلاف ارجاعی به دادگاه‌ها وارد نیاید و در صورت ورود زیان ناشی از بی‌احتیاطی یا تقصیر قضات، قضات مورد نظر قانوناً موظف خواهند شد که خسارت وارده ناشی از تقصیر خود را جبران کنند، داوران نیز در داوری‌های تجاری بین‌المللی و نیز داوری‌های داخلی از این حیث وضعیتی مشابه قضات دادگاه‌ها دارند

و در صورت ورود زیان به اطراف موافقت‌نامه داوری، مکلف‌اند که از عهده پرداخت خسارت وارده به زیان‌دیده برآیند. طبق عقیده برخی از محققان، مسئولیت مدنی داور در مفهوم عام، التزام قراردادی ناشی از قرارداد داوری است که داور در برابر طرفین موافقت‌نامه داوری دارد و نقطه مقابل این نوع مسئولیت، مسئولیت کیفری داوران در صورت ارتکاب اعمال مجرمانه‌ای نظیر تقلب، دریافت رشوه و صدور عامدانه و عالمانه رأی به ضرر طرفین می‌باشد. مسئولیت مدنی داور نیز در مفهوم خاص به التزامی قراردادی می‌گویند که اگر چنانچه داور در اثر انجام تخلف در داوری از جمله: تقصیر، عدم مهارت و تخصص، عدم رعایت مجرمانگی روند داوری و غیره ... موجب ورود ضرر به یک طرف یا طرفین شود، بایستی خسارات وارده را جبران نماید. به عبارتی دیگر، در مسئولیت مدنی داوران در معنای خاص کلمه، با ضرر و زیان وارده از سوی داوران به اطراف دعوی سروکار داریم.

۵- مسئولیت مدنی در فضای مجازی

در این قسمت ابتدا بایستی فضای مجازی مورد تعریف قرار گیرد؛ «فضای مجازی» که بعضاً عبارت فضای سایبری نیز از سوی برخی کارشناسان ترجمه و استفاده می‌گردد (در حالی که فضای مجازی دایره شمول گسترده‌تری از فضای سایبری دارد و هر آن چیزی است که در تولید و به‌کارگیری آن از فناوری اطلاعات استفاده شده است)، فضایی است که بسیاری از ارتباطات و تعاملات غیر حضوری در آن رخ می‌دهد. برخی لفظ مجازی را به‌عنوان معادل سایبری می‌گیرند، اما چون بیانی از موضوعات واقعی و قابل مشاهده و لیکن غیرقابل لمس است، نمی‌تواند بر لفظ مجاز که به موضوعات ذهنی و تصویری اشاره دارد، حمل شود. در این دوره استفاده از اینترنت، شبکه و مخابرات دیجیتال سریعاً در حال رشد بود و لفظ فضای مجازی می‌تواند بسیاری از ایده‌ها و پدیده‌های نوظهور را به صورت‌های مستقیم و غیر مستقیم هدایت و نمایندگی می‌نماید. در عصر حاضر، با عنایت به پیشرفت‌ها و تحولات جهانی کنونی، یکی از علومی که می‌تواند با فضای مجازی ارتباط و تلاقی پیدا کند، «علم حقوق» است و از جمله مباحث حائز اهمیت و کاربردی در علم حقوق نیز، مبحث «مسئولیت مدنی» و چگونگی تحقق و احراز آن است. باید دانست که مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر در نظام حقوقی ایران برگرفته از مقررات برخی قوانین نظیر قانون مسئولیت مدنی ایران مصوب سال ۱۳۳۹ و همچنین، قانون کار مصوب سال ۱۳۶۹ ریشه‌ای عمیق دارد، به‌گونه‌ای که بعضی از حقوق‌دانان برجسته نظیر دکتر سید حسین صفایی و دکتر حبیب‌الله رحیمی و همچنین دکتر امیر ناصر کاتوزیان و نیز بسیاری از استادان ایرانی دانشکده‌های حقوق دانشگاه‌های ایران، تقصیر یا فعل زیان‌بار که دکتر کاتوزیان عبارت نامشروع (غیرقانونی) را نیز به آن اضافه نموده‌اند، مهم‌ترین مبنا در راستای تحقق مسئولیت مدنی می‌دانند. در ضمن، مبنای مذکور به‌وسیله اصل عقلی «مسئولیت هر کس در قبال عمل خطاکارانه خود» نیز تأیید شده است، منتها بالأخص در دهه‌های اخیر به نظر می‌رسد این اندیشه در حال گسترش است که تکیه بر مبنای تقصیر به‌عنوان رکن لازم در تحقق مسئولیت مدنی همواره مناسب و کافی نیست. البته لازم به ذکر است که در فقه اسلامی نیز اصولاً نمی‌توان مصداق روشنی از ضمان قهری مبتنی بر تقصیر یافت و معیار مسئولیت مدنی در فقه اسلام و همچنین قانون مدنی ایران مصوب ۱۳۱۳، «احراز رابطه انتساب و استناد» است. بر این اساس به نظر می‌رسد که عدم کفایت تکیه بر مبنای تقصیر به‌عنوان رکن لازم در تحقق مسئولیت مدنی، در فضای مجازی به جهت خصوصیات و اقتضائات متفاوت و نوین آن در مقایسه با فضای سنتی، با پذیرش بیشتر تجار طرف اختلاف در سطح جهان مواجه خواهد شد.

۶- مبانی مسئولیت مدنی داور در فضای مجازی

توجهها نظر به اینکه داوران، اجازه و صلاحیت رسیدگی به اختلافات فی مابین طرفین را از طریق قرارداد دوری که توسط طرفین اختلاف تنظیم یا به نوعی بر آن توافق نموده‌اند (حال چه به صورت یک قرارداد مستقل دوری و چه به صورت یک شرط ضمن عقد مندرج در قراردادهایی تجاری و غیر تجاری غیر از دوری)، به دست می‌آورند و این قراردادها در دوری مجازی در قالب قراردادهای مجازی منعقد می‌گردد، می‌توان بیان داشت که یکی از مبانی مسئولیت مدنی داوران در روند رسیدگی‌های دوری، مبانی قراردادی است که از جمله رایج‌ترین آن‌ها در قالب شرط ضمنی تعهد داور برگرفته از روح کلی حاکم بر قواعد و ضوابط دوری و همچنین موافقت‌نامه دوری منعقد فی مابین طرفین و داوران است، و مورد دیگر نیز تصریح شرط مسئولیت قراردادی داوران در ضمن موافقت‌نامه دوری تجاری بین‌المللی می‌باشد که هر دو صورت نیز (شرط صریح در عقد و شرط ضمنی عقد)، منطبق با قواعد عمومی قراردادهاست. از طرف دیگر، تحقق مسئولیت مدنی داوران همواره بر مبنای قرارداد نیست و ممکن است که مسئولیت مدنی داور بر اساس مسئولیت غیر قراردادی یا به تعبیری الزام‌های خارج از قرارداد حادث شود و طبعاً مشارالیه (داوران) در صورت ورود هرگونه زیان و وجود و احراز ارکان مسئولیت مدنی و بخصوص وجود رابطه سببیت بین ورود ضرر از سوی داور و ورود خسارت به طرفین، مکلف به اعاده اوضاع به حالت سابق و حسب مورد جبران خسارت به طرفین و یا یکی از آنان می‌باشند. این موضوع به موجب مقررات اکثر نظام‌های دوری پیشرفته جهان همچون نظام‌های دوری آمریکا، آلمان، انگلستان، هلند، فرانسه و مقررات قانون نمونه دوری آنسیترال سال ۱۹۸۵ اصلاحی سال ۲۰۰۶ میلادی و همچنین مقررات نظام دوری ایران و قوانین مربوطه آن مانند قانون دوری تجاری بین‌المللی ایران سال ۱۳۷۶ و به‌طور ضمنی در داورهای داخلی ایران (برگرفته از مقررات دوری مندرج در قانون آیین دادرسی مدنی ایران سال ۱۳۷۹) و نیز موازین کنوانسیون‌های معتبر بین‌المللی از جمله کنوانسیون واشنگتن (داوری بین‌المللی سرمایه‌گذاری ایکسید سال ۱۹۶۵ میلادی)، مورد تأیید و حمایت قانون‌گذار داخلی و بین‌المللی قرار گرفته است. البته باید بر این نکته نیز توجه داشت که برگرفته از موازین ماده ۱۶ قواعد دوری آنسیترال اصلاحی سال ۲۰۱۰ میلادی و همچنین قواعد عام مسئولیت مدنی، در صورت حصول توافق و رضایت میان طرفین و داوران، می‌توان در ضمن موافقت‌نامه دوری این شرط را نیز درج کرد که داور یا داوران در صورت تقصیر و در نتیجه ورود خسارت و زیان به یکی از طرفین، معاف و مبرای از مسئولیت مدنی باشند و این اسقاط تعهد یا تعهدات داوران می‌تواند در قالب شرط معافیت از مسئولیت (اسقاط کلی مسئولیت) و یا شرط تحدید (محدود کننده) مسئولیت (اسقاط جزئی مسئولیت) که در قالب‌های تحدید درصدی (مثلاً پرداخت خسارت تا میزان ۵۰ درصد زیان وارده یا معادل پولی خسارت) و تحدید مقطوع (خسارتی که میزان آن غیر قابل تغییر و ثابت است) است، باشد.

۷- الزام به جبران خسارت داوران در دوری فضای مجازی

به نظر می‌رسد که در نظام دوری کشور ایران و همچنین مقررات قانون نمونه دوری آنسیترال ۱۹۸۵ اصلاحی سال ۲۰۰۶ میلادی و نیز قواعد دوری آنسیترال سال ۱۹۷۵-۱۹۷۶، اصل بر «مسئولیت داوران» است؛ تخلف یا عدم انجام صحیح وظایف قراردادی توسط داوران می‌تواند ضمانت اجرایی را برای مشارالیه به دنبال داشته باشد که یکی از آن‌ها مسئولیت مدنی می‌باشد. این نوع مسئولیت در داورهای مجازی نیز وجود دارد و قابل تحقق است؛ بر این اساس اگر داور در دوری فضای مجازی نیز مرتکب تخلفاتی گردد، حسب مورد مشمول مسئولیت مدنی (الزام به جبران خسارت حسب مورد مادی یا معنوی یا بدنی) قرار خواهند گرفت. با امعان نظر در مقررات قانون دوری تجاری بین‌المللی ایران چنین به دست می‌آید که در خصوص موضوع مسئولیت مدنی داوران، قانون سکوت اختیار کرده است، اما ماده ۵۰۱ قانون آیین دادرسی مدنی ایران، در حوزه داورهای داخلی، مسئولیت مدنی داور را پیش‌بینی کرده و اصل را بر مسئولیت داوران قرار داده است؛ مطابق ماده فوق و نیز قواعد عمومی حاکم بر قراردادها، زمانی داور مسئول خواهد بود که در انجام وظایف خود مرتکب تخلفات اعم از تقصیر، تقلب و یا تدلیس گردد و به واسطه آن‌ها، خسارت یا ضرر و زیانی متوجه طرف یا

طرفین داوری شود و افزون بر آن‌ها رابطه سببیت میان عدم انجام تعهد از سوی داور و ورود خسارت نیز بایستی احراز گردد. ماده قانونی فوق‌الذکر، علی‌رغم اینکه برخی شرایط مسئولیت مدنی داوران (وصف استقلال و وصف بی‌طرفی داور) را بیان نموده، اما باین‌وجود می‌توان گفت که در حقوق ایران مسئولیت داوران به‌طور مستقل مورد مقررات گذاری قانون‌گذار قرار نگرفته است. بنابراین، با توجه به قواعد و قوانین حاکم بر داوری، در صورت تخلف داور از شروط مندرج در قراردادی داوری، تقصیر در افشای منافع مشترک داور یا داوران با یک طرف یا طرفین و همچنین کناره‌گیری بدون جهت از رسیدگی داوری، کوتاهی یا تأخیر در صدور رأی داوری و یا اصول محرمانگی داوری و نیز عدم رعایت استقلال و بی‌طرفی در داوری، در صورت احراز هر یک از موارد فوق و مضاف بر آن ورود خسارت به یک یا هر دو طرف دعوی و احراز رابطه سببیت، داور مسئول جبران خسارت وارده خواهد بود. در قوانین داخلی ضمانت اجرای مسئولیت مدنی برای قضاات دادگاه‌ها پیش‌بینی شده است، اما پذیرش مسئولیت مدنی برای داوران محل بحث و تأمل است؛ چه اینکه مرجعی برای بررسی و احراز تخلفات داوران طراحی نشده است، اما باین‌وجود ماده ۴۷۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی ایران، ضمانت اجرای مدنی را برای داوران پیش‌بینی نموده است که طبق مقررات ماده قانونی مذکور: «اگر داور بدون عذر موجه در جلسه داوری حضور نیابد و یا اینکه از صدور رأی امتناع نماید، از حق انتخاب شدن به عنوان داور تا پنج سال به عنوان ضمانت اجرای مدنی (مسئولیت مدنی) محروم می‌شود.» همچنین عزل داور در داوری‌های سازمانی، به‌عنوان یک ضمانت اجرای مدنی در نظر گرفته شده است. مقررات داوری آنسیترال در مورد مسئولیت مدنی داور سکوت اختیار نموده است؛ در حالی که داور امکان دارد برخی از وظایف و مسئولیت‌های خود را نقض نماید. یکی از تعهدات مهم قراردادی داور، «فصل اختلاف منعده فی‌مابین طرفین» است که در این خصوص داور بایستی تمام موضوعات مطرح شده توسط اصحاب دعوی را بررسی نموده و نسبت به آن تعیین تکلیف نماید. تعهد قراردادی دیگر داور در قبال طرفین دعوی، «عدم استعفا غیر موجه» است؛ چه اینکه داور به‌موجب قرارداد داوری ملتزم است که مأموریت خود را با صدور رأی نهایی و لازم‌الاجرا به اتمام رساند. تعهد مهم دیگر داور، «رعایت محرمانگی داوری» است. به‌عنوان نمونه در نظام داوری فرانسه، محرمانه بودن داوری مربوط به شور داوران جهت صدور رأی است. متأسفانه با مذاقه در مقررات قانون داوری آنسیترال سال ۱۹۶۷ میلادی و مقررات قانون نمونه داوری سال ۱۹۸۵ میلادی به این نتیجه می‌رسیم که مواجهه با خلأ نص قانونی هستیم و دلیل موجه و قابل قبولی برای استعفا از سمت داوری و در نتیجه تحقق مسئولیت برای داوران، ملاحظه نمی‌شود و داوران صرفاً در صورت توانایی بر جبران خسارت وارده به طرفین، مکلف‌اند جبران خسارت نمایند که این مقرر به زیان طرفین موافقت‌نامه داوری است و به‌نوعی راه‌گریز از مسئولیت مدنی را برای داور یا داوران فراهم خواهد کرد. اما جای امیدواری است که در مقررات داوری سرمایه‌گذاری ایکسید، قواعد داوری آنسیترال و مقررات داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی (آی‌سی‌سی)، بر توانایی داور به اتخاذ تصمیم و صدور رأی به‌طور مستقل و بی‌طرف توجه شده است. با بررسی مقررات حاکم بر داوری بین‌المللی از جمله قانون نمونه داوری آنسیترال و همچنین قواعد داوری آنسیترال، به نظر می‌رسد که قواعد تحقق مسئولیت مدنی برای داوران می‌تواند بر اساس ۳ مأخذ مورد تنظیم واقع گردد: «داوری نامه»، «قانون ماهوی حاکم بر موافقت‌نامه داوری» و «قانون شکلی حاکم بر روند رسیدگی داوری». «تحدید مسئولیت در قرارداد داوری صرفاً به‌صورت درج صریح شرط عدم مسئولیت (معافیت) داور است. در صورتی که در مقررات موجود داوری نیز به‌طور صریح یا ضمنی مقرراتی راجع به مسئولیت مدنی داور وجود داشته باشد و یا طرفین با داوران بر داشتن مسئولیت مدنی و الزام به جبران خسارت توسط داوران توافق کنند، عملاً مشارالیه مسئولیت مدنی خود را در صورت ورود خسارت به طرفین موافقت‌نامه داوری مورد پذیرش واقع ساخته است و بایستی به مقررات آن پایبند باشد. همان‌طور که گذشت با عنایت به اینکه داوران مجازی نیز همانند داوران داوری‌های سنتی، صلاحیت رسیدگی به اختلافات منعده فی‌مابین را از موافقت‌نامه داوری مجازی به دست می‌آورند، یکی از مبانی مسئولیت مدنی داوران، «قراردادهای داوری مجازی» است و ممکن است طبق موازین داوری تجاری بین‌المللی ایران و مقررات قانون نمونه آنسیترال، در قرارداد الکترونیک داوری شرایطی برای

مسئولیت مدنی داوران در قبال ورود خسارات ناشی از اجرای وظایف قراردادی داوری پیش‌بینی گردد و در صورت نقض تعهدات قراردادی مجازی از سوی داور، مسئولیت قراردادی او محقق می‌شود؛ علاوه بر این مورد، به‌موجب قرارداد داوری طرفین دعوی در داوری مجازی می‌توانند با توافق یکدیگر برای داوران شرط عدم مسئولیت (معافیت از مسئولیت) درج نمایند یا اینکه داور بیان دارد: در صورت درج شرط عدم مسئولیت وی در قرارداد داوری، داوری پرونده ارجاع شده را قبول می‌نماید. صرف‌نظر از مسئولیت به جبران خسارت از سوی داور به‌موجب قرارداد داوری، تحقق مسئولیت مدنی ممکن است به‌موجب الزام‌های خارج از قرارداد انجام پذیرد؛ به‌عنوان نمونه اگر داور مجازی به ترتیبی و به هر میزان رشوه (چه رشوه به‌صورت فیزیکی و چه از طریق تراکنش‌های الکترونیکی و ...) دریافت کند یا اختاریه‌های داوری را با سوءنیت و به‌طور عمدی با تأخیر ابلاغ الکترونیک نماید یا اینکه خود موجبات ابطال قرارداد مجازی داوری را فراهم آورد، به دلیل تسبیب در ورود خسارت به طرفین موافقت‌نامه داوری مجازی، مسئول جبران خسارات وارده است.

۸- نتیجه گیری

از مجموع بحث‌ها و تحلیل‌های حقوقی که در این اثر پژوهشی مورد تبیین و تشریح قرار گرفت استنتاج می‌گردد که:

(۱) داوری تجاری از جمله متداول‌ترین روش‌های حل‌وفصل اختلاف در دعاوی داخلی و بین‌المللی در خارج از دادگاه‌ها است. در عصر حاضر به جهت حدوث تحولات فزاینده فناوری‌های نوین از جمله فناوری مجازی، ما با پیشرفت‌های فراوان که در حوزه‌ها و ابعاد و جنبه‌های مختلف به وقوع می‌پیوندد، مواجهیم که از جمله مهم‌ترین این تحولات در عالم حقوق، بحث «مسئولیت مدنی داوران در فضای مجازی» است.

(۲) نظام حقوقی کشورهای حقوق عرفی مانند ایالات‌متحده آمریکا و انگلستان علی‌الاصول برای داور «اصل مصونیت یا معافیت از مسئولیت» را پذیرفته است، از طرفی دیگر، در نظام حقوقی نوشته مانند کشورهای نظیر فرانسه و سوئیس و همچنین، نظام داوری کشور ایران، «اصل مسئولیت داور» قبول شده است. به علت خلأ نصوص قانونی و عدم وجود مقررات در قوانین و کنوانسیون‌های معتبر بین‌المللی نظیر قانون نمونه داوری آنسیترال ۱۹۸۵ و اصلاحی ۲۰۰۶ و قواعد داوری آنسیترال ۱۹۷۶ و قواعد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی ۲۰۱۷ میلادی در خصوص مسئولیت داور در فضای مجازی و از سویی نظر به اینکه داوری مجازی و داوری سنتی به‌ویژه از حیث ماهوی واجد آثار و احکام تقریباً یکسان می‌باشند، مسئولیت داور در داوری مجازی همانند داوری سنتی است.

(۳) به عقیده ما، مبنای تقصیر به‌عنوان رکن لازم در تحقق مسئولیت مدنی مناسب به نظر نمی‌رسد و معیار مطلوب‌تر، معیار مسئولیت مدنی مندرج در قانون مدنی ایران که همان احراز «رابطه انتساب و استناد» است، می‌باشد. از این‌رو، به نظر می‌رسد که چرخش دیدگاه مسئولیت مدنی نظام‌های حقوقی از معیار احراز تقصیر به معیار احراز رابطه استناد و انتساب در سال‌های اخیر حتی در داوری‌های استماع شده در فضای مجازی نیز، علی‌رغم اوصاف و مقتضیات متمایز و نوین آن در مقایسه با فضای حضوری، با پذیرش بیشتر تجار و بازرگانان بین‌المللی طرف اختلافات تجاری روبه‌رو خواهد شد.

(۴) طبق موازین نظام حقوقی ایران و مقررات قانون نمونه داوری آنسیترال ۱۹۸۵ اصلاحی ۲۰۰۶ میلادی و نیز قواعد داوری آنسیترال ۱۹۷۵-۱۹۷۶، اصل بر «مسئولیت داوران» است و لذا تخلف یا عدم انجام صحیح و به‌موقع وظایف قراردادی توسط داوران می‌تواند

مسئولیت مدنی برای مشارالیه‌م به دنبال داشته باشد و باید بدانیم که مسئولیت مدنی در داوری مجازی نیز قابل تحقق است؛ به این ترتیب که اگر داور در فضای مجازی نیز مرتکب تخلفاتی گردد، مشمول ضمانت اجرای مدنی بوده و ملزم به جبران خسارت وارده به طرفین موافقت‌نامه داوری مجازی می‌باشد.

۵) در نظام داوری ایران با امعان نظر در قوانین داوری، اگر داور از شروط مندرج در قرارداد داوری تخلف نماید، منافع مشترک خود را با یکی از طرفین را اعلام نکند، بدون دلیل موجه استعفا دهد، در صدور رأی قصور ورزد و یا اصول محرمانگی و استقلال و بی‌طرفی داوری را رعایت نکند، در صورت احراز ورود خسارت به یکی از طرفین، داوران مطلقاً چه داوران داوری‌های سنتی و چه داوران داوری‌های مجازی، مسئول جبران خسارت وارده هستند و از طرف دیگر، روح کلی حاکم بر قوانین و منطق حقوقی نیز اقتضا دارد که هیچ خسارتی نباید بدون جبران باقی بماند.

۶) به نظر می‌رسد که قواعد مسئولیت مدنی داور بر اساس داوری نامه، قانون ماهوی و قانون شکلی قابلیت تنظیم دارد. از آنجایی که داوران مجازی، صلاحیت رسیدگی به اختلافات را از موافقت‌نامه داوری مجازی اخذ می‌کنند، یکی از مبانی مسئولیت مدنی داوران، «قرارداد مجازی» است و ممکن است در قرارداد داوری مجازی شرایطی برای مسئولیت مدنی داور پیش‌بینی گردد. در صورت نقض تعهدات قراردادی از سوی داور، مسئولیت قراردادی داور محقق می‌شود. در ضمن بر اساس قرارداد داوری طرفین دعوی می‌توانند برای داور شرط عدم مسئولیت درج نمایند. مضافاً باید به این موضوع نیز توجه داشت که تحقق مسئولیت مدنی همواره بر مبنای قرارداد نیست و ممکن است مسئولیت مدنی داور بر اساس الزام‌های خارج از قرارداد محقق شود؛ حال در صورت دریافت رشوه از سوی داور، ابلاغ الکترونیکی اظهاریه‌های داوری با سوءنیت با تأخیر به طرفین و یا فراهم آوردن موجبات ابطال موافقت‌نامه داوری مجازی، به جهت تسبیب در ورود خسارت به طرفین، داور مسئول جبران خسارات وارده خواهد بود.

References

- 1) Akhavan Fard, M and Shahidi Sadeghi, R .(2019).An Introduction to Cyber Arbitration Law, Tehran: Moj Publications, First Edition. **[In Persian]**
- 2) Janidi, L. (1999), Comparative Review of International Commercial Arbitration Law in Iran, Tehran: Faculty of Law and Political Science Publications, University of Tehran, First Edition. **[In Persian]**
- 3) Shirvani, A .(2016), International Commercial Arbitration, SAMT Publications, Sixth Edition. **[In Persian]**
- 4) Safaei, S H and Rahimi, H. (2018), Comparative Civil Liability, Tehran: Legal Research Institute of Sharif University of Technology, First Edition. **[In Persian]**
- 5) Ghajar Ghayounlu, S .(2012), Introduction to Cyber Law, Introduction to the Sociology of Development Law and Prerequisites for Legislation in Cyberspace, Tehran: Mizan Legal Foundation, First Edition. **[In Persian]**
- 6) Katozian, N .(2020). Non-Contractual Obligations, Civil Liability, Volume One: General Rules, Tehran: Ganj-e-Danesh Publications, Second Edition. **[In Persian]**
- 7) Katozian, N. (2010). Preliminary Course in Civil Law; Legal Events, Civil Liability, Tehran: Enteshar Company Publications, Fourth Edition, New Revision. **[In Persian]**
- 8) Mafi, H.(2018). Selected Articles on International Trade Law, Tehran: Majd Scientific and Cultural Assembly, Second Edition. **[In Persian]**
- 9) Taghipour, B.(2014), The Responsibility of Arbitrators in Iranian Law and Some Countries, Comparative Law Studies Journal, Volume 5, Issue 1, Spring and Summer. **[In Persian]**
- 10) Mafi, H and Hosseini Moghadam, S H. (2014), The Concept and Scope of Arbitrator's Civil Liability, Legal Research Journal, Volume 17, Issue 66, September. **[In Persian]**
- 11) Aini, S (2017), Arbitrator's Liability in Cyber Arbitration in Iranian Law and UNCITRAL Model Law, Advisor: Akhavan Fard, Masoud, Master's Thesis in Law, Private Law Discipline, Islamic Azad University, Damavand Branch, Law Group. **[In Persian]**
- 12) Talati Fadafan, Sh and Akhavan Fard, M (2019), Civil Liability in Cyberspace, Islamic Azad University, conference paper, English. **[In Persian]**